

**ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI**

**TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ**

**Ece Ayhan Şiirlerinde Yabancılaşma Olgusu Dil Düzleminde Nasıl Yansıtılmıştır?**

**Sözcük Sayısı: 3931**

**Araştırma Sorusu:** Ece Ayhan Şiirlerinde Yabancılaşma Olgusu Dil Düzleminde Nasıl Yansıtılmıştır?

## **İÇİNDEKİLER**

<b>I.Giriş.....</b>	<b>3</b>
<b>II. Bir Anlatı Figürü Olarak Ece Ayhan ve Yabancılaşma .....</b>	<b>4</b>
II.I. Bireysel Yabancılaşma.....	5
II.II. Aktarımsal Yabancılaşma .....	7
<b>III.Dilsel Düzlemi Kuran Ögeler.....</b>	<b>9</b>
III.I. Coğrafi Yer Adları.....	9
III.II. İmge ve Simgeler.....	11
III.II. Anlatı Metni ve İletişim.....	14
III.II.I.Dolaylı Söylem.....	14
III.II.II.Metin Yüzeyi Yönlendirmesi.....	16
III.II.III.Bakış Açısı Sınırlandırması .....	17
<b>IV. Sonuç.....</b>	<b>18</b>
<b>V. Kaynakça.....</b>	<b>20</b>

## I.Giriş

Ece Ayhan, Türk Edebiyatı şairleri içerisinde yabancılaşma sorunsalının aktarımında dil düzlemini kullanmadaki özgünlüğü ve özgüllüğü sayesinde diğer yazarlardan ayrışır. Türk edebiyat kuramcısı, edebiyat tarihçisi ve yazar Yıldız Ecevit'e göre "yabancılaşma" 20. yüzyılın temel gerçeklerinden biridir ve bu sorunsalın Türk şiirine girişi, İkinci Yeni Şiiri ile birlikte olur. (Ecevit 14, 45) İkinci yeni şiirinin öncü temsilcilerinden olan Ece Ayhan "Gerçek nereye gidiyor, onun peşindeyim." ("Şiirin Bir Altınçağı"150) cümleleri ile dile getirdiği gerçeklik arayışı içerisinde kendine yol gösteren şiirinin merkezine insanı ve yabancılaşma olgusunu koyar.

Edebi yapıtlar temelde iki düzlem üzerine kurulur: zihinsel (soyut) düzlem ve dil (somut) düzlem. Şairin savını zihinsel düzlemde şekillendirmesi mümkündür ancak sorunsalın aktarımını sağlayan söylemin kurulumunda asıl işlevsel olan dilsel düzlemdir. Ece Ayhan dil düzleminde yabancılaşma olgusunu yansıtırken coğrafi yer adlarından oluşan sözcük kadrosu, imge ve simgeler, anlatı metni ve iletişim başlıkları altında değerlendirilebilecek farklı dil ve anlatım özelliklerine başvurur, dil düzleminde söylemi ve ifadeyi ön plana çıkartan bir anlatı tarzını benimser. Bu bağlamda Ayhan'ın dil düzleminin kurulumunda bulunduğu tercihler söylembilim yöntemi ile incelenebilir. Söylemin yazın araçları ile olan ilişkisini incelemeye olanak tanıyan yöntemlerden olan söylembilimin İkinci Yeni Şiir anlayışının da dahil olduğu post- modern yaklaşıma uygun olarak gerek teorik gerekse uygulama alanında uzlaşmış tek bir yöntemi yoktur. Çözümlemeciler için önemli olan söylem içerisinde örülü anlamı ortaya çıkarmaktır (Sözen 55). Dolayısıyla bu tezin de dahil olduğu, Ece Ayhan'ın şiirlerinin söylembilim ile incelendiği çalışmalarda belirli bir yöntem paydaşlığı aranmamalıdır.

Konuyla ilgili yapılmış araştırmaların çoğu söz konusu dil ve anlatım özelliklerinden yalnızca birisini incelemek üzerine yoğunlaşmıştır. Bu duruma ek olarak belirli bir sorunsalın aktarımında kullanılan özelliklerin ve tekniklerin bütünsellik içerisinde işlevi araştırılmamıştır.

Bu tezin amacı ise, Ece Ayhan'ın şiir evreninde ayrıntılı olarak incelenmemiş olan yabancılaşma olgusunun dilsel düzlemde nasıl yansıtıldığını söylembilim yönteminden yararlanarak incelemektir. Bu konunun araştırılması, İkinci yeni şiir anlayışının öncü temsilcilerinden olan Ece Ayhan'ın Türk Edebiyatındaki kimliğinin ve yerinin açıklanmasında başvurulacak bir veri tabanı sunması yönünden önemlidir. Ayhan'ın şiir evreninde daha öncesinde edebi kuramlar ve teknikler temelli, kapsamlı bir yabancılaşma olgusu incelenmesinin yapılmamış olması şairinin yapıtlarında yansıttığı bu sorunsalın ve edebi kişiliğinin ortaya konulmasında önceliklidir.

Tez içerisinde öncelikle bir anlatı figürü olarak Ece Ayhan ve yabancılaşma olgusu ele alınacaktır. Bu bağlamda Ayhan'ın yabancılaşma olgusunu hangi boyutlarıyla incelediği bireysel yabancılaşma ve aktarımsal yabancılaşma başlıkları altında incelenecektir. Ardından, dilsel düzlemin kurulumunda yararlanılan dil ve anlatım özellikleri incelenecektir. Coğrafi yer adları, imge ve simgeler, anlatı metni ve iletişim başlıkları altında değerlendirilecek olan bu bölümde; anlatı metni ve iletişim başlığı, dolaylı söylem, metin yüzeyi yönlendirmesi ve bakış açısı sınırlandırması olmak üzere üç alt başlık ile detaylandırılacaktır. Bunların sonucu olarak Ece Ayhan'ın yabancılaşma olgusunun aktarımında sağladığı özgünlük ve özgüllüğün dilsel yapı ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

## **II. Bir Anlatı Figürü olarak Ece Ayhan ve Yabancılaşma**

Yabancılaşma sorunsalı, Ece Ayhan şiirlerinde sıklıkla işlenir. Ece Ayhan'ın gözünde insan doğruları ile var olmak zorundadır. *“Doğru yerde durduğunu anlıyordunuz. Doğru olduğu için de zor bir yer. Dayanılmaz bir yer.”*(Soysal 7) Dünyayı onun gözünde bu denli dayanılmaz kılan ise kendi kendine yabancı olan insanoğlunun yabancı olduğu bir düzlemde, yabancılığını duyumsayarak ya da görmezden gelerek tek başına hayatta kalmaya çalışıyor olmasıdır.

Ece Ayhan'ın şiir evreninde yabancılaşma sorunsalının açıklanmasında başvurulan aidiyet kavramına vurgu yapılan “Arapların At Koşturmaları” şiirinde “İnsanoğlu babasızdır” dizesinde sorunsalın deneyimlenmesi ve çözümlenmesi sürecindeki çeşitlilikten söz edilir. “(...)Bismillah tu Hafız Post/İnsanoğlu babasızdır/“Bir dahaki gelişte dünyaya, nehir yollarından döneceğiz”(...)” (“Arapların At Koşturmaları”133)Varolma mücadelesi her ne kadar ortak olsa da yabancılaşma sorunsalının çözümselliği herkes için farklıdır. Ece Ayhan'ın gözünde yabancılaşmayı incelenmeye değer kılan temel etmen de budur: İnsan doğasına koşut olarak belirsizlikler üzerine kurulan bu kavramın dünya ile kurduğumuz ilişki, bağlam, uzam-zaman algısı ve paradigmlar başkalaştıkça çözüm bekleyen bir sorun olarak güncelliğini korur.

Ece Ayhan'ın yabancılaşma sorunsalına şiirlerinde sıklıkla yer vermesinin arkasındaki temel neden her ne kadar içeriğin çeşitliliği olsa da, şiirlerdeki özgün yapının kurulumunda sorunsalın ifade ediliş ve dilsel düzlemde nasıl yansıtıldığı ayırt edici özelliklerdir. Bu bağlamda Ece Ayhan boyutlandırarak irdelediği yabancılaşma sorunsalını coğrafi yer adları kullanımı, imge ve simgeler, anlatı metni ve iletişim araçlarından yararlanarak aktarır.

## **II.I. Bireysel Yabancılaşma**

Ece Ayhan şiir evreninde yabancılaşma sorunsalını katmanlayarak çözümlendiği bir yapıyı tercih eder. Bu katmanlardan ilki “şiir kişisi” yani “ben anlatıcı” üzerinden aktarılan bireyin kendi kimlik yaratım ihtiyacı ile yüzleşmesi sonucu deneyimlediği yabancılaşmadır. Bireysel boyutta yabancılaşmayı deneyimleyen figürlerin farkındalıkları yüksektir ve varoluşlarında kendi tercihlerini gerçekleştirmek istiyor olmaları ile ön plana çıkarlar. Benlik kaygısı, aidiyetsizlik problemleri ile yüzleşen anlatı figürleri, çaresizlik zinciri üzerine kurulmuş sonsuz bir arayış içerisinde betimlenir.

Bu bağlamda “ben anlatıcı”nın kimlik yaratımı ile yüzleşmesi üç temel etmene bağlıdır:

i. Temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmış olması gerekir. İmge ve simgeler aracılığı ile figürlerin dahil oldukları toplumsal sınıflar belirlenir.

“Galata Kantosu” şiirinin “(...)Boyalı kunduralarıma büyük erkekliğime baktı kaldı/ Dişleri kâmilten altın dövülmüş bir kadının yüzü(...)” (“Galata Kantosu” 31) dizelerinde “boyalı kundura” simge olarak kullanılmıştır ve belirli bir imaj ile örtüştüğü için imgesel bir değere sahiptir. “ben anlatıcı” asgari ihtiyaçlarını karşılamış ve bunun üzerine kendi tercihi doğrultusunda bir harcama gerçekleştirmiştir.

“Kambiyo” şiirinin “(...)Birdenbire sokaklar arasında rastlanmış kambiyo/Sterlinle dolarla lirayla biliyorsun istemiyorum(...)” (“Kambiyo” 46) dizelerinde “kambiyo” ve yabancı ülke para birimleri olan “dolar” ve “sterlin” sözcükleri “ben anlatıcı”nın ait olduğu sınıfa vurgu yapılan kullanımı örnekler.

“Ut” şiirinin “(...)Rakı içilir mi hiç çiçeksiz/Çiçeksiz ölürüm dükkanları(...)” (“Ut” 55) dizelerinde “rakı” ve “çiçek” simgeleri “ben anlatıcı”nın kendi tercihi doğrultusunda harcama yapabildiğini kanıtlar.

i. Yalnızlaştırılmış ve bireyselleştirilmiş bir planda ele alınması gerekir. Dış mekansallık tamamıyla yok sayılmaz ancak belirsiz bir düzlem içinde ifade edilir ve aidiyetsizlik duygusuna vurgu yapılır.

“Vedha’lardan Birinde” şiirinin “(...)Denizden uzaklaşmaksızın birbuçuk ama değişen birbuçuk/ İnançlarını nereden bırakmıştın sen/Aradığın şehirleri taşıdı trenler(...)” (“Vedha’lardan Birinde” 17) dizelerinde uzam tanıtımının “birbuçuk ama değişen birbuçuk” şeklinde gerçekleştirilmesi dış mekanın belirsizleştirilmesine örnek oluşturur. “Aradığın şehirleri taşıdı trenler” dizesi ise “ben anlatıcı”nın duyumsadığı aidiyetsizliği ve içerisinde bulunduğu arayışı örneklendirmektedir.

“Sentez” şiirinin “(...)Babil’de /Babil’de bir çocuk demek /Bizi kullanıp kullanıp duruyormuş/Ama biz bu değiliz ki(...)” (“Sentez”19) dizelerinde “ben anlatıcı”nın bulunduğu uzamın nitelenmemesine karşın “Babil”deki bir çocukla kurulan ilişikten söz edilmesi de kullanımı örnekler. “ben anlatıcının”, “Ama biz bu değiliz ki” dizesi üzerinden okuyucuya sunduğu aidiyetsizlik duygusu da yine kullanımla örtüşür.

“Anahtarlar” şiirinin “(...)Bilmem şu uzakta odaların/ Pancurlarını açmışlar/ Açmışlar mı açmışlar/Denize karşı(deniz yoktur ya)/ İçerdekiler içerlerde/ Dışardakiler dışarlarda kalmışlar(...)” (“Anahtarlar”20) “ben anlatıcı”nın içerisinde bulunduğu uzamın belirtilmemesine karşın “bilmem” ifadesi ile sunulan uzaktaki odaların “olmayan denize karşı” nitelenmesi ve bu durum karşısında “ben anlatıcı”nın duyumsadığı aidiyetsizlik vurgulanmıştır.

iii.Üçüncü olarak kişinin belirli bir soya, aileye ya da coğrafi kökene bağlı olmaması gerekir. “ben anlatıcı” figürünün nitelenmesinde belirli bir soy ya da aile kavramının kullanılmamasının yanı sıra belirtilmiş olan “akrabalık” ilişkilerinin de “ölü” ya da “varolmayan” nitelenmeleri ile eşlenmesi bu bağlamda işlevseldir.

“Ut” şiirinin “(...)Benim ut teyzem de öldü galiba Hacivat(...)” (“Ut” 55) dizelerinde “ut teyzem” kullanımı, “ben anlatıcı”nın belirli bir soya ait olmadığını vurgular.

“Galata Kantosu” ve “ Kocaman Putumuz Harmonie“ şiirlerinde “ben anlatıcı”nın “abla”sının olmadığı vurgusunun yapılması kullanımın örneklerindedir. “ (...)Benim hiç Çin’de bir ablam olmadı(...)” (“Galata Kantosu” 31); “(...)Bir ablam olmamış(...)” (“Kocaman Putumuz Harmonie” 33).

## II.II. Aktarımsal Yabancılaşma

Yabancılaşma sorunsalının ikinci katmanında ise aktarımsal kimliklerinin gerekliliklerini yerine getirmeye çalışan figürlerin deneyimlediği yabancılaşma ele alınır.

Kabul görme kaygısı ve bireysel varoluşun baskılanması sorunları ile yüzleşen figürlerin farkındalıkları sınırlıdır.

Bu bağlamda figürlerin aktarımsal kimlikleri ile varolması üç temel etmene bağlıdır:

- i. Fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmayacağı kaygısını duyumsamalıdır. Figürler yaptıkları iş ve çalışma zorunlulukları ile ön plana çıkarlar.

“*Galata Kantosu*” şiirinde aktarımsal yabancılaşmayı deneyimlemekte olan “hayat kadını”nın yaptığı işin hayatını şekillendiren ve varlığını belirleyen bir yapıya sahip olması kullanımı örneklendirir. “(...)galiba yine yüz kişi ütülemiş kayıkta kızcağızı (...)” (“*Galata Kantosu*” 31)

“*Vedha’lardan Birinde*” şiirinde imgesel bağlamda incelenebilecek laterna enstrümanını çalan azınlıklardan bir kişinin aktarımında öncelenen boyutun uğraşı gösterdiği alan ve mesleği olması da kanıt olarak gösterilebilir. “(...)Laternacı geçiyor azınlıklardan arta kalanı(...)” (“*Vedha’lardan Birinde*” 17)

“*Vişneçürüğü Şiirler*” şiirinde “çıraklar”ın çalışma zorunlulukları ile ön plana çıkartılması ve hayat planları içerisinde ilerleyecekleri bütün noktaların ve katmanların yine meslekleri ile ilişkili olacağı vurgusu da kullanımı örneklendirir. “(...)Tam da kalfalığa giderken lekelenir çıraklar(...)” (“*Vişneçürüğü Şiirler*”139)

“*XXVI Devriye Kapısı*” şiirinde “tulumbacı”ların aktarımsal yabancılaşmayı deneyimlemelerinde etkin olan işlerinin öncelenmesi ve çalışma zorunluluklarının ifadesi başka bir örnek olarak sunulabilir. “(...) Dolu dolu bir kayığı koşturuyorlar tulumbacılar omuzlarında(...)” (“*XXVI Devriye Kapısı*”194)

- ii. Buldukları mekan ile özdeş veya ilintili bir konumda betimlenmelidirler.



“*Siga Siga*” şiirinin “(...)Çengelköy İskelesi’nden biniyorlar Kalender’e sabahın körü.(...)” (“XXXVIII Siga Siga”192) dizelerinde yardımcı figürlerin bindiği vapur olan “*Kalender*”in özellikle belirtilmesinin yanı sıra coğrafi yer adlarından “Çengelköy”ün öne çıkartılması kullanımı örneklendirir.

“*Cambazlar çadırı*” şiirinin “(...) İlk sekiz yılını çin’de / Bir istirdiyenin içinde geçirmiş(...)” (“Cambazlar çadırı”43) dizelerinde uzam tanıtımında kullanılan “*istirdiyenin içinde*” ve coğrafi yer adlarından “çin” kullanımının diğer örneklerini içerir.

“*Kınar Hanımın Denizleri*” şiirinin “(...) Düz saçlarıyla ne yapsın Şehzadebaşı tiyatrolarında şapkalarını / tüketemezmiş hiç(...)” (“Kınar Hanımın Denizleri”38) dizelerinde uzam belirleniminde yer verilen “Şehzadebaşı tiyatroları” yardımcı figürlerin buldukları konumlarla ilintili olarak aktarılmasında işlevseldir.

“*Okarina*” şiirinin “(...)Çay çuvalları üzerine oturmuş dul bir çingene kadın(...)” (“Okarina” 47) dizelerinde aktarımsal yabancılaşmayı deneyimleyen kadın figürünün bulunduğu konum olan “çay çuvalları üzeri”nin detaylandırılarak sunulması da kullanımı örneklendirir.

“*Kılıç*” şiirinin “(...)Selanik’te geçirir kışı(...)” (“Kılıç” 77) dizelerinde uzamın belirleniminde coğrafi yer adlarından “*Selanik*”in öncelenmesi de kullanımı örneklendirir.

iii. Ait olunan soy, aile ya da coğrafi köken figür tanıtımında öncelenmelidir.

“*XXVII Karartma*” şiirinde yardımcı figür olan annenin tanıtımında ait olduğu semtin ön plana çıkartılması kullanımı örneklendirir. “(...) Eyüplü bir ana(...)” (“XXVII Karartma” 193)

“*Kendi Kendinin terzisi Bir Kambur*” şiirinde de yardımcı figürlerin yalnızca ait oldukları soy veya coğrafi kökenle eşlenmesi de kanıt olarak sunulabilir. “(...)Bursalı bir anadır/ (...) laz oğlu /(...) İcadiyeli çocuk (...)” (“Kendi Kendinin terzisi Bir Kambur”129)

“Orta İkidem Ayrılan Çocuklar İçin Siirler” şiirinde marangozların “Makedonyalı” olmaları yönünden ön plana çıkartılması da kullanımı örneklendirir. “(...)Makedonyalı usta marangozlar.(...)” (“Orta İkidem Ayrılan Çocuklar İçin Siirler”126)

“Mor Külhani” şiirinde “Beşiktaşlı” olması yönünden tanıtılan “baba” da kanıt olarak sunulabilir. “(...) Beşiktaşlı kuşçu bir babanın(...)” (“Mor Külhani”124)

### III. Dilsel Düzlemi Kuran Ögeler

#### III. I. Coğrafi Yer Adlarının kullanımı

Ece Ayhan şiirlerinde yabancılaşma sorunsalının dilsel düzlemde yansıtılmasında kullanılan ilk araç coğrafi yer adlarından oluşan sözcük kadrosudur. Mekanlar salt bir somutlama ve yerleştirme aracı olarak işlevsellik kazanmaz; yer verilen ya da göndermede bulunan mekanın gerçek olarak var olmasından ziyade, varoluşsal planda niteliği ve çağrıştırdıkları öncelenir. Buna ek olarak bir kullanımın ya da belirli bir sözcük kadrosunun yazar tarafından seçili sorun, figür ve uzamlar bağlamında tercih edilmemesi de bir o kadar veri sağlar.

“Vedha’lardan birinde” şiirinin ilk bölümü “I-Kumarcı Musa”da yer alan “Nasıl tanımadığım bir toprakta öleceğim” (“Vedha’lardan Birinde” 13) dizesi “ben anlatıcı”nın mekanla bağdaşım kuramamaktan dolayı deneyimlediği bireysel yabancılaşmayı tanıtır. Belirli bir yer adı kullanımı olmamasına karşın, söz edilen mekanın belirsizleştirilmesi coğrafi yer adlarından yararlandığını kanıtlar. Şiirin ilerleyen dizelerinde yer verilen “Romanya” yer adı aktarımsal yabancılaşmayı deneyimleyen “şeytan” figürünün tanıtımında işlevsellik kazanır.

“(...)Artık onları ben bile tanımiyorum/Romanyalı pembe gözlü şeytan(...)” (“Vedha’lardan Birinde” 17)

Ece Ayhan'ın “*Bel Kanto*” adlı şiirinin ilk üç dizesinde arka arkaya kullanılan “*Çin*”, “*Galata*” ve “*Ceneviz*” adları dış mekanın güçlendirilmesinde işlevseldir. Sağlam temel ve belirli değer olgularına göre kurulmuş olan “*güçlü*” dış düzlem, kişinin kendisini bulunduğu plana ait hissedememesine ve yabancılaşmayı bireysel boyutu üzerinden deneyimlemesine neden olur. “(...)Benim hiç Çin'de bir ablam olmadı/ Hiç çiçekçi dükkanım İvan Milinski/ üç Galata gecesi Ceneviz kerhanesinde(...)” (“Galata Kantosu” 31)

“*Fayton*” şiirinde yer verilen “*pera*” dış mekanın güçlendirilmesinde ve aktarımsal yabancılaşmayı deneyimleyen “*abla*” figürünün tanıtılmasında işlevseldir. “(...)İntihar kararı bir faytona binmiş geçerken ablam /Caddelerinden ölümler aşkı pera'nın(...)” (“*Fayton*” 37)

“*Bir Fotoğrafın Arabı*” şiirinde “*Kudüs*”, “*ben anlatıcı*”nın kendisini ait hissetmediği uzamın kurgulanmasında işlevsellik kazanmıştır. “(...) ...çiçek satıcılarının sürgününde Kudüs'e gitmiş, Çalar Saat'e yerleşmişim...Bunları anmak bile istemiyorum ki...(...)” (“*Bir Fotoğrafın Arabı*” 67)

“*Denizkızı Eftalya*” şiirinde “*İstanbul*” “*ben anlatıcı*”nın içerisinde bulunduğu mekana karşı duyumsadığı yabancılaşmayı, şehrin deneyimlemekte olduğu yabancılaşma sorunsalı üzerinden aktarmıştır. Yabancılaşma sorunsalı çoğunlukla figürlerle eşleştirilse de “*klasik*” uzam anlayışının dışında kurulan metinde “*İstanbul*” coğrafi adının yalnızca mekansallık açısından değerli olmadığı, figürlerle eşleştirilen özellikleri de taşıyabileceği savunulabilir. “(...)Yahu istanbul bu yahu neden birdenbire İstanbul bu/ istanbullu ölümcülere takılıp kalıvermiş bir salaş tiyatrosu/ göğünde (...)” (“*Denizkızı Eftalya*” 50)

### III. II. İmge ve Simgeler

Ece Ayhan şiirlerinde yabancılaşma sorunsalının aktarımında yararlanılan ikincil araçlar imge ve simgelerdir. İmgeler duyuların zihinde yarattığı izlerden oluşurken simgeler ise zihinde yaratılan sembollerdir ve varlıkları imgelere bağlıdır. İmge belirli bir form taşıdığı ve görsel

bir nitelik kazandığında simge olarak adlandırılır. Bu açıdan değerlendirildiğinde imgeler, simgelerden daha kalıcıdır ancak dilsel yapı içerisinde çoğunlukla bir arada ve iç içe geçmiş bir şekilde verilmeleri her iki aracın da değerlendirilmesini gerektirir. (Küçüköner) Okuyucu ve yazar arasındaki tasavvur alemini kuran imge ve simgeler, duygusal ve zihinsel katmanların genişletilip çeşitlendirilmesinde işlevseldir.

“*Vedhalar’dan birinde*” şiirinde “*Yahudi soyu*” okuyucu zihninde belirli bir imaj ile eşlenmesi bakımından imge görevindedir ve “*saf aktarımsal kimlik oluşumu*”na vurgu yapar. Simge görevinde kullanılan “*pembe gözlü şeytan*” ise aktarımsal kimliklerin korunaklı ancak kişinin benliğini kapsamayan yapısını sembolize eder. “*(...)Romanyalı pembe gözlü şeytan/ - Yahudi soyundandır biraz-(...)*” (“*Vedha’lardan Birinde*” 17)

“*Galata Kantosu*” şiirinin dördüncü kısmında (*IV-Duba’dan Laternacı*) yer alan, “*(...)Laternacı geçiyor azınlıklardan arta kalanı / Çaldığı havayı ne tanır ne sever benim gibi(...)*” (“*Vedha’lardan Birinde*” 16) dizelerinde imge görevindeki “*azınlıklar*” TDK’de yer alan tanıma göre “*Bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar*” (*Türk Dil Kurumu, Sözlük*) anlamına gelir ve belirli bir zümrenin özel nitelikleri bakımından diğerlerinden nasıl ayrıştığını vurgular. Simge görevindeki Laterna enstrümanı ise, üzerine yüklenen müzikleri olduğu gibi çalması bakımından aktarımsal yabancılaşma ile eşlenir. (*Barrel Piano, 2022*)

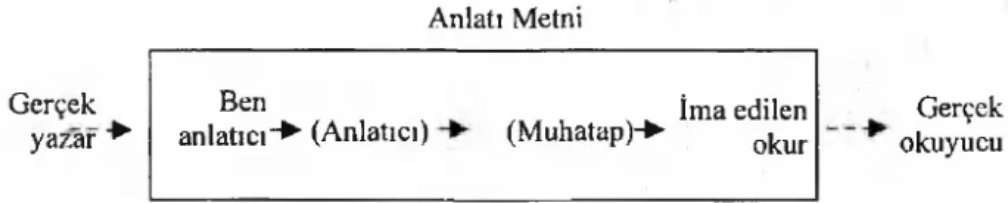
Ece Ayhan’ın farklı bir coğrafyaya ait bir enstrümanı azınlıkların deneyimledikleri süreç ile ilişkilendirilerek sunması sözcüğün simgesel ve metaforik değerini kanıtlamasının yanı sıra bir önceki başlıkta incelen coğrafi yer adları sözcük kadrosunu etkisinin yalnızca bulunulan uzam ile sınırlandırmamak gerektiğini; nesnelere, insanların ve durumların içerisinde buldukları düzlem dışarısında yer alan, coğrafi yer adlarından da etkilenebileceklerini açıklar. Bu bağlamda Ece Ayhan’ın yabancılaşma sorunsalını yansıtmada kurduğu dilsel öğelerin birbirlerini destekleyici bir yapıda buldukları savunulabilir.

“*Kendi Kendinin terzisi Bir Kambur*”şiirinde yer alan,“(…)Gemi arslanı Bursalı bir anadır niçin/ Ölü çocuğunu nüfusa yazdıracak(…)” (“Kendi Kendinin terzisi Bir Kambur” 127) dizelerinde *simge görevindeki “Gemi aslanı”* deyim anlamı olarak “*gösterişi yerinde olduğu halde hiçbir işe yaramayan adam*” şeklinde tanımlanır (Oxford Languages). “*Arslan Başı*” verilen mecaz anlamı bağlamında, aktarımsal kimliklerin kişiyi öz benliğine uzak düşüren, değişimi ve gelişimi sınırlandırıcı yapısını sembolize eder. Bunun yanı gerçek anlamı bağlamında ele alındığında aslan başı, antik çağlardan beri Mısırlılar, Fenikeliler, Romalılar ve Yunanlılar gibi pek çok denizci medeniyet tarafından, gemilerinin ön kısımlarına yerleştirilen figürlerin bir örneğini oluşturur. Bu figürlerin koruyuculuğuna inanılmasının yanı sıra, gösterişi ve gücü temsil ederek düşman gemilerini ve yabancıları korkutması da amaçlanmıştır (England Historic). Bu figürlerde aslan başının kullanılması ise en çok İngiliz gemilerinde, on yedinci ve on sekizinci yüzyıl aralıklarında görülür (A Brief History of Ships’ Figureheads). “*Bursalı anne*”nin de aynı gemilerde yer alan arslan başı gibi yüzeyde ve aktarımsal olarak geldiği yeri imleyen bir coğrafi adla tanıtılması, bu figürün yabancılaşmanın aktarımsal boyutunun nedenlerini ve sonuçlarını deneyimlediğini simgesel değeri üzerinden kanıtlar. İkinci dizede yer alan “*ölü çocuğunu nüfusa yazdıracak*” cümlesi imge görevindedir ve aktarımsal yabancılaşma süreçleri ile ilgili kısıtlı farkındalığa sahip olan yardımcı figürlerin kendi varoluş nedenlerini kapsamlı olarak içermeyen kimlik edinimleri ile çatışmamak adına, gerçekleşme ihtimali olmayan amaçlar uğruna çaba gösterdiklerini vurgular.

Şiirin ilerleyen dizelerinde yer alan, “(…)Öksüz çocuklar! Deniz cenazesi babalarınızın/döşeginden, peki yetimler pazen?(…)” (“Kendi Kendinin terzisi Bir Kambur” 127) dizelerinde “*Öksüz çocuklar*” ve “*yetimler*” imge görevindedir. Yardımcı figürler ve ben anlatıcı ile koşut özellikleri bulunmasına rağmen “*çocuklar*” yabancılaşma sürecini farklı deneyimlerler. Ece Ayhan çocukları “*öksüz*” olmaları bakımından ben anlatıcı ile eşleştirir. Babalarının cenazesinin deniz tarafından kaldırılması imgesi ise çocukların ait olduğu aile ve

kökenlerinin belirsiz olduğunu imler. Buna karşın çocuklar kendilerine korunaklı “aktarımsal” bir kimlik edinerek yardımcı figürlerle benzeştikleri bir düzleme de çekilebilirler. Bu noktada belirleyici olan yapacakları işi ve işlevsel olacakları alanı seçmeleridir. Şiirde bu tercih “Dokunmayın çocuklara sabah/ sabah ulan! Loncaya yazılmadan” dizeleri üzerinden aktarılır.

### III. III. Anlatı Metni ve İletişim



(Chatman, syf 141)



(Chatman, syf 218)

Seymour Chatman'ın “Öykü ve Söylem, Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı” kitabında açıklanan retorik yapı kuramlarına göre bütün anlatılar “içerik” ve “söylem” bölümlerinden oluşur. Edebi bir yapıtı diğerlerinden ayıran ve ona özgüllük ve özgünlük kazandıran ifade edilerinin dile getiriliş biçimidir. Bu biçim yazar ve okuyucu arasında açık ya da gizli, doğrudan ya da dolaylı olarak oluşturulur. Ece Ayhan, şiir evreninin ifadeler kümesini ima edilen okuyuca aktarırken doğrudan ve yalın bir anlatımı tercih etmek yerine, anlatı kuramı içerisinde yer alan farklı teknik ve araçlara başvurur. İfade ve biçim arasındaki ayrık uyumu güçlendiren bu araç ve teknikler yazar tarafından incelenmeye tabi tutulan sorunsalın hangi boyutlarıyla ve hangi özellikleri ile öncelenmesi gerektiğini belirler ve üç başlık altında toparlanabilir.

### III.III.I.Dolaylı Söylem

Ece Ayhan bu üç başlığı ortaklaşa kullanarak kurgulandığı iletişim çerçevesini okura sunarken öncelikli olarak dilsel vurguyu belirleyen mekanizmaları kullanır. Belirli öğeleri vurgulayarak, örtük anlatıcının “*gizlice*” cümle yapılarını yönlendirmesine olanak tanıyan bu teknik, gerçek yazar ve ben anlatıcı arasındaki düzlemi açar. Ece Ayhan yani gerçek yazar, biçimsel bütünlüğünü sağlarken ifade etmeyi amaçladığı görüşlerini anlatı metni içerisine dahil olduğu ilk basamakta “*Ben anlatıcı*”da dile getirir. Gerçek yazar’dan gerçek okuyucuya yöneltilmiş ifade akış evreninde Ece Ayhan, ilerleyen her basamakta bir bilgi sınırlandırması yapar. Ben anlatıcı, anlatıcının; anlatıcı, muhatapın; muhatap, ima edilen okurun; ima edilen okur da gerçek okuyucunun bilgisini sınırlandırır. Kullanılan mekanizmalar çeşitlendirilebileceği gibi, retorik yapı kuramı bağlamında içlerinde en sık üzerinde durulan “*dolaylı söylem*”dir.

Ece Ayhan şiirlerinde “*dolaylı söylem*” kullanımının örneklendirilebileceği ilk şiir “*Gizli Yahudi*”dir. “(...)Otelde, onun (Ceset’imin) yatağında yatarım. Saçlarının kapkara öyle uzadığı zamanlarda, dirimin esirgediği ve benim ona vermeye çalıştığım şey neydi acaba? diye kararım.(...)” (Gizli Yahudi 70) Ece Ayhan burada anlatı metni kurgusu içerisine dahil olduğu ilk basamak yani “*ben anlatıcı*”da, düşünce akışının aktarımında dolaylı söylemi tercih etmiştir. Retorik yapı kuramı bağlamında “*Ona ne vermeye çalıştım?*, “*Ona vermeye çalıştığım şey neydi?*”, “*Ona vermeye çalıştığım şey neydi acaba?diye kararım.*” cümleleri üç farklı kullanımı imler. İlk cümle sözlü boyutta doğrudan aktarılmış bir soru cümlesidir. Sorgulaması yapılan durum anlatıcının zihinsel evrenine yöneliktir ancak bu evren anlatı kutucuğunun içerisinden çıkamaz, gerçek yazar ve gerçek okuyucuya yalnızca “*nesne vurgusu*” üzerinden ulaşır. Yazar, anlatıcının düşünsel sorgulama süreçlerini öncelemediği gibi okuyucunun da yalnızca nesneye odaklanmasını amaçlar. İkinci cümlede ise sözlü boyutta dolaylı anlatım vardır. Burada yazar yalnızca nesneyi vurgulamakla kalmaz aynı zamanda okuyucudan

sorgulama sürecini gerçekleştirildiği evrenin, figürün zihinsel biçimlendirilmesi içerisinde yer aldığını da fark etmesini bekler. Buna karşın okuyucuya sınırlandırılarak aktarılan bilgi “güvenilirliği”ni korumaktadır, yazar da okuyucu da anlatıcı kutucuğunun dışındadır. Üçüncü cümle ise düşünsel boyutta dolaylı anlatımın kullanılmasını örnekler. Ece Ayhan “*Gizli Yahudi*” şiirinde her ne kadar sorgulaması farklı bir anlatı metni içerisinde nesne arayışı , olan bir soru cümlesi yerleştirmişse de “*Gizli Yahudi*” şiirinde ben anlatıcının düşünsel evreninin öncelenmeside ve burada duyumsanan yabancılaşma sorunsalının vurgulanmasında işlevsellik kazanır. Bu bağlamda “*ben anlatıcı*”, nesne üzerinden aktarılan bilgiyi “*güvenilmez*” ve “*ironik*” bir yapıya büründürür. Gerçek okuyucu, yazar tarafından dilsel mekanizmalar aracılığıyla yönlendirilir ve yabancılaşma sorunsalına odaklanması sağlanır. Okuyucuya aktarılan bilgilerin hiyerarşik yapısı içerisinde bahsedilen ancak öncelenmeyen ya da asıl ifade etmek istenenler kümesinin dışında bırakılan öğelerin bulunması, anlatı içerisinde yer verilen bütün bilgilerin “*güvenilir*” olmadığını, önem sıralarına göre incelenmeleri gerektiğini örnekler.

### **III.III.II. Metin Yüzeyi Yönlendirmesi**

Ece Ayhan’ın okuyucuya sunduğu sınırlandırılmış ve perdelenmiş bilginin, yabancılaşma sorunsalının aktarımında işlevsellik kazanmasında yararlı olan ikinci teknik metin yüzeyinin yönlendirilmesidir. Bu tekniğin içeriğinde şair örtük anlatı amaçları için metin yüzeyini çeşitlendirdiği ve değiştirdiği kurgular paralelinde ilerler. Üç farklı kategoride incelenen mekanizmaların ortak bir zemin üzerinde yapılandırılmasından kaynaklı olarak, bu tekniğin Ece Ayhan tarafından yabancılaşma sorunsalının dilsel düzlemde yansıtılmasında işlevsellik kazandığı örnekleri yine “*Gizli Yahudi*” şiirinde gözlemlenebilir. Şiirin ilerleyen bölümünde yer verilen, “*Kaçardım korkunç karşılaşmamak için bir bezbebeğe. Karşılaşmak benim yeniden işkence sözlüğüne dönmem demek olurdu.*” (Gizli Yahudi 70) dizelerinde gerçek anlatıcı, anlatı metninin yüzeyinden ben anlatıcı aracılığıyla okuyucunun odaklanmasını



hedeflediği noktaları çeşitlendirir. Anlatı yüzeyinin yönlendirildiği bu kullanım tekniğinde asıl vurgusunda bulunulan kişinin deneyimlediği bireysel yabancılaşmadaki kimlik yaratım ihtiyacı ile olan karşılaşmadır. Ece Ayhan şiir evreni içerisinde bunu doğrudan bir anlatımla ortaya koymak yerine gerçek okuyucunun, ima edilen okuyucu paraleline çekilerek metnin yüzeysel platformunda bizzat bu süreci deneyimlemesini amaçlar.

### III.III.II. Bakış Açısı Sınırlandırması

Ece Ayhan'ın yabancılaşma sorunsalının yansıtılmasında işlevsel olarak kullandığı üçüncü mekanizma ise bakış açısının belirli bir karakterle sınırlandırılmasıdır. Burada bahsedilen sınırlandırma gerçek yazardan, gerçek okuyucuya aktarılan bilgi bağlamı ile örtüşebileceği gibi metnin odağının oluşturulmasına ve okuyucunun yönlendirilmesine de olanak tanır. “*Gizli Yahudi*” şiirinin açılış dizesi bakış açısı sınırlandırılmasının ilk örneğini sunar. “*Gözkapaksız, şeytandan biri, çekiyor tramvay paramı benim.(...)*” (*Gizli Yahudi* 70) Ece Ayhan burada bakış açısının sınırlandırarak yalnızca “ben anlatıcı” figürü üzerinden ilerleyeceğine dair ilk ipucunu verir. Şiirin ilerleyen kısımlarda yer alan cümleler birinci tekil şahısa göre çekimlenmesi bu durumu kanıtlar. “*(...)üzüldüğüm ve sarsıldığım olur. (...)yatarım.(...)kurarım.*” (*Gizli Yahudi* 70) Kullanılan bakış açısı sınırlandırması şiir içerisinde yalnızca “*ben anlatıcının*” duygu ve düşüncelerinin aktarımında değil, anlatı metni içerisinde yer verilen bütün figürler değerlendirildiğinde de mevcuttur. İlk dizede yer alan “*parayı çeken adam*”dan başlayarak “*lağımlardaki fare*” ve “*sevinç yiyen dul*”a kadar bütün figürler “*ben anlatıcı*”nın bakış açısından aktarılır, duyguları ve zihinsel planlarına yer verilmeyen yardımcı figürlerin içerisinde buldukları durumla ilgili farkındalıkları da kısıtlanmıştır. Ece Ayhan'ın “*Gizli Yahudi*” şiirinde odak sorunsalı yabancılaşmadır, anlatı metni içerisinde bunun dışarısında kurgulandırılmış bütün öğeler sorunsalın yansıtılmasında işlevsellik kazanır ancak anlatı değeri olarak yabancılaşmanın önüne geçmez. “*Gizli Yahudi*” şiirinde bakış açısı sınırlandırılmasının sorunsalın vurgusunda işlevsellik frekansının en çok

arttığı dize ise "Başlangıcı kundak bir yangından sonra bir türlü bulunamayan eski metresimin (Ceset'im) oğlan kardeşi(...)"dir. Burada Ece Ayhan bakış açısı sınırlandırmasını yabancılaşma sorunsalının yansıtılmasında neden tercih ettiğini somutlar. "Ben anlatıcı" üzerinden ifade bulan anlatı metni anlatıcının kendi öz benliği ve kimliğine dair sorgulamaları üzerine kuruludur. Dış düzlemde yer alan ve sorunsalın yansıtılmasındaki işlevselliği kanıtlanan imge ve simgeler, coğrafi yer adı kullanımları ve yardımcı figürler; "ben anlatıcı"nın düşünsel eylemleri sonucu yabancılaşma olgusunu yaratır. "ben anlatıcı"nın kendi "cesedi" ile karşılaşması yabancılaşma sorunsalının vurgusunu dış düzlemin kişi tarafından "subjektif olarak" ve "özgül zihinsel çözümleme sistemleri içerisinde" değerlendirildiğini belirterek yapar. Ece Ayhan'a göre yabancılaşma sorunsalını çıkmaza sürükleyen bir diğer neden kişinin dünyayı yalnızca kendi düşünsel süzgecinden değerlendirebilme şansına sahip olmasıdır. Bu noktada kişi kendisinin her şeyidir; sevgilisi, kardeşi ve özüne yabancılaşmış olan cesedi. Kişi dünyayı yalnızca "kendi bakış açısı" üzerinden deneyimler. Yabancılaşma olgusu ve Ece Ayhan bağlamında incelenen yabancılaşmanın kişiye özgü ve biricik deneyimlenme süreci dış düzlemin bireysel değerlendirilme süreçleriyle ilgilidir ve Ece Ayhan'a göre sorunsalı anlatılmaya değer kılan da tam olarak bu çeşitliliğidir.

#### IV. Sonuç

Yabancılaşma sorunsalını, İkinci Yeni şiir anlayışı içerisindeki şairlerle ortak olarak öncül bir biçimde inceleyen Ece Ayhan, olgunun aktarılmasında yararlandığı farklı dil ve anlatım teknikleri ile şiirde özgün ve özgül söylemi yakalamıştır. Ayhan, metnin kurulumunu çeşitlendirdiği, belirli yerlerde bozduğu ve yönlendirdiği ifade ediş biçimleri ile yabancılaşma olgusunun katmanlarının ortaya konulmasını sağlamıştır. Yabancılaşma sürecini bireysel ve aktarımsal boyutta deneyimleyen figürleri birbirinden ayırarak, olgunun incelenmesindeki rollerini değerlendirmiştir. Yer verdiği imge ve simgelerle yabancılaşma olgusunun düşünsel ve düşsel boyuttaki aktarımını önceleyerek dilsel yapının kurulumuna "gerçeküstücü" bir yapı

kazandırmıştır. Anlatı metni üzerinden kurgulandığı iletişimi, yalnızca anlatı figürleri ve şiir evreni ile sınırlandırmamış okuyucuyu da sorunsalın aktarımında, farkındalıklı tercihler gerçekleştirmesi beklenen bir konuma çekmiştir. Dilsel yapı içerisinde dolaylı söyleme başvurarak biçimsel bütünlüğü sağlamanın yanı sıra, aktarmak istediklerinin ifade edilmiş biçimini çeşitlendirmiştir. Metin yüzeyi yönlendirmesinden yararlanarak örtük anlatı amaçlarını okuyucuya genişleterek ve ayrıntılandırarak sunmuştur. Şiir evreni içerisinde bakış açısı sınırlandırmasına gittiği noktalarda figürlerin yabancılaşma sürecini deneyimledikleri boyutlar bağlamında ayrıştıkları noktaları pekiştirmiştir. Bunun yanı sıra yabancılaşma olgusunun çözümselliğinin kişiden kişiye, bakış açısından bakış açısına ve deneyimden deneyime değişebileceğini vurgulamıştır.

Ece Ayhan'ın Türk edebiyatındaki yeri ve yabancılaşma olgusunun araştırılmasındaki katkıları şiir evrenin söylembilim yöntemi ile incelenmesi sonucu, dilsel yapının kurulumu ile ilişkilendirilebilir. İçerisinde bulunduğu dönemin yani İkinci Yeni Şiir anlayışının öncelediği sorunsallardan yabancılaşmayı insana ait bir olgu olarak konumlandıran Ayhan, dilsel düzlemi kurma tercihleri bakımından diğer şairlerden ayrılmıştır ve kendi biricik evrenini şekillendirmiştir. Farkındalık, fiziki ve manevi koşullar, ait olunan soy ve kökenler, kişinin hayat akışı içerisinde zorunlu olarak deneyimlediği ve deneyimlemeyi seçtiği süreçler gibi pek çok farklı etmenin yabancılaşma olgusunun aktarılmasında yerini iletmiş, bunu gerçekleştirirken tek düzeliği ve yalın bir anlatımı tercih etmek yerine yetkin olduğu dilsel düzlemi kuran özellik ve tekniklerden yararlanmıştır. Bu bağlamda Ece Ayhan modern insana ait bir sorunsal olan “*yabancılaşma*” olgusunun felsefe, sosyoloji, psikoloji ve iktisat gibi pek çok farklı disiplin tarafından incelenen yönlerine edebi yapıtlar dahilinde katkı sağlamıştır. Yabancılaşma sorunsalının yansıtılmasında söylemi öncelediği bir anlatı tarzı içerisinde somut veri analizinin yapılabilmesine olanak tanıyan dil düzlemini, dil ve anlatım özelliklerinin işlevselliğine başvurarak kurmuş, yabancılaşma sorunsalının özgün bir aktarımını

kurgulandırmıştır. Post-Modern yapıtların öncelikli olarak incelendiği söylembilim yönteminin kullanılmasına olanak tanımıştır. “yabancılaşma” sorunsalı ile ilgili zihinsel düzlem içerisinde belirlediği iletilerini söylem ve ifade ediş tekniklerinden yararlanarak sunmuştur.

## V. Kaynakça

“A Brief History of Ships’ Figureheads.” *The Historic England Blog*, 26 Aug. 2021, heritagecalling.com/2019/01/31/a-brief-history-of-ships-figureheads.

Ayhan, Ece. *Butun Yort Savul’lar (Turkish Edition)*. 1. baskı, Yapı Kredi Yayınları, 1994.

Ayhan, Ece. *Şiirin Bir Altınçağı/Yazılar, Söyleşiler, YKY, İstanbul, 1993, s. 150*

Ecevit, Yıldız (1998), “Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma”, *Virgül*, S.14, s. 45–47.

Encyclopædia Britannica, inc. (n.d.). *Barrel Piano*. Encyclopædia Britannica. Retrieved February 21, 2022, from <https://www.britannica.com/art/barrel-piano>

England, Historic. “A Brief History of Ships’ Figureheads.” *The Historic England Blog*, 26 Aug. 2021, heritagecalling.com/2019/01/31/a-brief-history-of-ships-figureheads.

Kitaplığı, Sinema. “Seymour Chatman - Öykü ve Söylem, Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı.” *Seymour Chatman*, 22 June

2021, [www.academia.edu/49344395/Seymour\\_Chatman\\_%C3%96yk%C3%BC\\_ve\\_S%C3%B6ylem\\_Filmde\\_ve\\_Kurmacada\\_Anlat%C4%B1\\_Yap%C4%B1s%C4%B1](http://www.academia.edu/49344395/Seymour_Chatman_%C3%96yk%C3%BC_ve_S%C3%B6ylem_Filmde_ve_Kurmacada_Anlat%C4%B1_Yap%C4%B1s%C4%B1).

Küçüköner, Mustafa. “A Look Into the Relationships Between Image Symbol and Indicator in Art- Dergipark.org.tr.” *Https://Dergipark.org.tr/*, Dergipark, 2005,

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/28857>.

Soysal, Ahmet. *A’dan Z’ye Ece Ayhan*. Edited by Fahri Güllüoğlu, 59th ed., vol. 59, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2003.

“Türk Dil Kurumu | Sözlük.” *Türk Dil Kurumu*, 2022, [sozluk.gov.tr](http://sozluk.gov.tr).

“Oxford Languages and Google - Turkish | Oxford Languages.” *Oxford Languages Dictionary*, 24 Mar. 2021, [languages.oup.com/google-dictionary-tr](https://languages.oup.com/google-dictionary-tr).

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.